

مورد پژوهی اثرات نظام آموزشی جدید و فناوری‌های اطلاعاتی نوین بر رفتار اطلاع‌یابی طلبه‌ها^۱

زهره افتخار^۲، ثریا ضیایی^۳، هادی شریف‌مقدم^۴

تاریخ دریافت: ۹۷/۸/۲۳، تاریخ تایید: ۹۷/۱۲/۲۲

چکیده

هدف این مقاله واکاوی نظام آموزشی جدید و ورود فناوری‌های اطلاعاتی تأثیرگذار بر اطلاع‌یابی در حوزه‌های علمیه است. نوع پژوهش کاربردی و روش اجرای آن پیمایشی بوده و از رویکرد تحلیلی استفاده شده است. شیوه گردآوری داده‌ها پرسشنامه است و روایی صوری ابزار توسط متخصصان تأیید گردید؛ همچنین از ضریب آلفای کرنباخ برای تأیید پایایی استفاده شد. جامعه آماری این مقاله با استفاده از نمونه‌گیری تعیین شد و در مجموع ۳۱۳ نفر در استان‌های فارس و بوشهر جامعه پژوهش را تشکیل دادند. روش‌های آماری توصیفی و استنباطی به‌منظور تجزیه تحلیل داده‌ها به‌کاررفته و از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شده است. در این بخش ضریب همبستگی اسپیرمن، آزمون‌های فریدمن و کورسکال والیس به کار رفت. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که استفاده از کتابخانه با میانگین (۳/۶۶)، انتخاب کتاب‌های چاپی با میانگین (۴/۴۸)، شرکت در کلاس‌های درس یا کارگاه‌های آموزشی با میانگین (۲/۱۸)، انجام پژوهش با میانگین (۲/۰۵)، به ترتیب جهت دسترسی، انتخاب، رویارویی با موقعیت بحران و کسب مهارت‌های پژوهشی، توسط جامعه پژوهش در اولویت نخست قرار دارند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که میان رفتار اطلاع‌یابی جامعه پژوهش، با موقعیت مواجهه با بحران رابطه منفی معنی‌دار و با مهارت‌های پژوهشی رابطه مثبت معنی‌دار وجود دارد.

واژگان کلیدی: نظام آموزشی، فناوری‌های اطلاعاتی، اطلاع‌یابی، حوزه‌های علمیه، استان فارس، استان بوشهر.

۱. مقاله حاضر مستخرج از بخشی از یافته‌های پایان‌نامه دکتری با عنوان «واکاوی فرآیند اطلاع‌یابی طلاب حوزه های علمیه خواهران استان های فارس و بوشهر در عصر نظام آموزشی جدید و فناوری های اطلاعاتی با ارائه راهکار» است.

۲ - دانشجوی دکتری، گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه پیام نور، ایران

Zohre_eftekhar@yahoo.com

۳ - استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه پیام نور، ایران zohree_eftekhar@yahoo.com

۴ - استاد، گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه پیام نور، ایران zohrehh_eftekhar@yahoo.com

مقدمه

آموزش امورات دینی سال‌های متمادی فاقد ساختار منسجمی بوده، لذا مباحث علمی بیشتر در معرض تحریف قرار می‌گرفته است. به‌طوری‌که در برخی اعصار، عده‌ای برای دستیابی به جایگاه اجتماعی میان مردم و جذب آنان به‌سوی خود، دست به جعل و تأویل احادیث زده و روایات ائمه (ع) را به سود خود تفسیر می‌کردند (محرمی، ۱۳۹۳: ۱۲۴). آموزش علوم دینی سال‌های متمادی فاقد ساختار منسجمی بود و مباحث علمی دینی بیشتر در معرض تحریف قرار گرفته است. به‌طوری‌که در برخی از دوران، عده‌ای برای دستیابی به جایگاه اجتماعی میان مردم و جذب آنان به‌سوی خود، دست به جعل احادیث زده و روایت‌های امامان را به سود خود تفسیر کرده‌اند (محرمی، ۱۳۹۳: ۱۲۴).

فقدان نظام آموزشی جامع، روزآمد و مطابق با استانداردهای بین‌المللی؛ استادمحور بودن و فردگرایی در نظام آموزشی، نداشتن برنامه مدون آموزشی، مکان و زمان محور بودن فرآیند یادگیری، عدم وجود فضای آموزشی استاندارد، محدود بودن آموزش به حضور فیزیکی استادان و فراگیران، فقدان محتوا و منابع آموزشی، نبود نظام جامع ارزشیابی فراگیران و نیز عدم تدوین و اجرای سازوکار مناسبی به‌منظور ارزیابی کمی و کیفی عملکرد استادان از مسائل و مشکلات اصلی و عمده آموزش علوم دینی در گذشته بود. بررسی‌های اولیه حاکی از آن است که به‌کارگیری نظام آموزشی جدید و همچنین استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی نوین، کمک شایانی به از بین بردن موارد و مسائل مذکور می‌نماید.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، لازم بود برنامه نوینی در نظام آموزشی حوزه‌های علمیه تدوین گردد. از این‌رو، در سال ۱۳۷۴ شورای عالی حوزه‌های علمیه، تشکیل شد. تدوین و اجرای برنامه آموزشی جدید از یک‌سو و استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی نوین از سوی دیگر، موجب دگرگونی‌های اساسی گردید. تدوین سرفصل‌ها، طرح درس‌ها، منابع آموزشی، روش‌های ارزیابی کمی و کیفی نوین دانشجویان و استادان که حاصل تفکر و خرد جمعی است؛ مسئله‌محور بودن آموزش و یادگیری؛ استفاده از روش‌های آموزشی جدید مبتنی بر به‌کارگیری فناوری‌های اطلاعاتی؛ عدم محدودیت برنامه‌های آموزشی و یادگیری به مکان و زمان، در سایه وجود فناوری‌های نوین اطلاعاتی؛ تنوع و انعطاف‌پذیری در روش‌های آموزشی، منابع و شیوه‌های ارزیابی، شیوه‌های صحیح رویارویی با موقعیت بحران و بسیاری از موارد دیگر؛ به‌نظر می‌رسد ثمره نظام آموزشی و فناوری‌های اطلاعاتی جدید است. در ادامه، مسئله پژوهش حاضر که در خصوص رفتارهای اطلاع‌یابی فراگیران در محیط جدید آموزشی که همراه با چالش‌ها و فرصت‌های فراوان است، تبیین می‌گردد.

طرح مسئله

دگرگونی‌های ایجادشده که حاصل نظام آموزشی جدید و ورود و استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی است؛ طلبه‌ها را در فرآیند آموزش، یادگیری و استفاده از منابع اطلاعاتی متنوع الکترونیکی، شبکه‌های اجتماعی علمی و همچنین به‌کارگیری وب و پایگاه‌های اطلاعاتی با مسائلی روبه‌رو کرده است. با توجه به تنوع و تعدد منابع اطلاعاتی به زبان‌های گوناگون در محیط وب و پایگاه‌های اطلاعاتی؛ طلبه‌ها در انتخاب منابع اطلاعاتی درست، مرتبط، باکیفیت و روزآمد با چالش‌هایی روبه‌رو هستند. این امر، موجب سردرگمی و اتلاف وقت آنان در امر یادگیری شده و در پاره‌ای از اوقات آنها را در موقعیت بحران قرار داده است. عدم وجود مهارت‌های لازم در جستجو، انتخاب و دستیابی به منابع اطلاعاتی الکترونیکی و فقدان مهارت‌های سواد اطلاعاتی موجب بروز چالش‌هایی شده است (افتخار و ضیایی، ۱۳۹۵). به نظر می‌رسد رفتارهای اطلاعاتی و اطلاع‌یابی طلبه‌ها همگام و همراه با تغییرهای به وجود آمده در نظام آموزشی و ورود و استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی؛ تغییر نکرده و به بیان دیگر، رفتارهای اطلاع‌یابی فراگیران متناسب با وضعیت فعلی نیست و این موضوع، مسئله‌ای جدی به‌شمار می‌آید که نیازمند پژوهش است، بنابراین مسئله پژوهش حاضر بررسی تأثیرهای نظام آموزش جدید و همچنین فناوری‌های نوین اطلاعاتی بر رفتارهای اطلاعاتی طلبه‌هاست. در ادامه این مقاله، ضرورت انجام پژوهش حاضر تبیین می‌گردد.

ضرورت و اهمیت پژوهش

به نظر می‌رسد، تغییرها و تأثیرهای حاصل از به‌کارگیری نظام آموزشی جدید و همچنین ورود و به‌کارگیری فناوری‌های اطلاعاتی نوین به حوزه‌های علمیه، موجب شده جهان‌بینی استادان و طلبه‌ها به دلیل برخورد با منابع اطلاعاتی و نیز جوامع، انجمن‌ها و شبکه‌های اجتماعی علمی مختلف، با تغییرهایی همراه گردد. آنها دیگر خود را در فضایی بسته و مصون احساس نکرده و در ارتباط و در معرض اظهارنظر و نقد دیگران هستند. استفاده از منابع اطلاعاتی در بستر وب و همچنین دستیابی به اطلاعات موردنیاز از کانال‌های ارتباطی گوناگون و مجازی؛ موجب مسئله‌کاوی و مسئله‌یابی شده و ذهن آنان را به‌سوی داشتن تفکر انتقادی و خلاق که لازمه محیط اطلاعاتی جدید است، سوق می‌دهد. همه این تغییرها که به‌نوعی رفتار اطلاع‌یابی طلبه‌ها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد، موجب می‌شود، آنان دیگر به ماندن در وضعیت قبلی سواد اطلاعاتی خود بسنده نکرده و نسبت به ارتقای مهارت‌های اطلاع‌یابی خود کوشا باشند. موارد ذکرشده در بالا، همگی ضرورت مطالعه تأثیرهای نظام آموزشی نوین و همچنین استفاده

از فناوری‌های نوین اطلاعاتی را در رفتارهای اطلاع‌یابی طلب‌های حوزه‌های علمیه بیش‌ازپیش آشکار می‌سازد.

مورد دیگری که بر اهمیت این پژوهش می‌افزاید، دیدگاه صاحب‌نظران و استادان علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. آنها بر این باورند که با توجه به تغییرهای گسترده‌ای که در قلمرو فناوری‌های اطلاعاتی نوین در بستر جامعه پدید آمده و ضریب نفوذ این فناوری‌ها در اقشار مختلف جامعه و همچنین سیال بودن و انعطاف‌پذیر بودن رفتارهای کاربران اطلاعات؛ مطالعه رفتار اطلاع‌یابی طبقات مختلف جامعه (به‌ویژه فراگیران علوم مختلف)، اجتناب‌ناپذیر است. در این راستا، فتاحی (۱۳۹۰) در یادداشت سردبیر «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» بر این باور است که قلمرو موضوع‌هایی چون اطلاع‌یابی، سواد اطلاعاتی و یادگیری الکترونیکی همچنان باز و گسترده است و نیاز به پژوهش و نشر یافته‌های پژوهشی در این قلمرو، همچنان احساس می‌شود. او همچنین در خصوص ضرورت و اهمیت پژوهش‌های اطلاع‌یابی می‌افزاید که زمینه‌های مرتبط با این قلمرو، تنها به حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی محدود نبوده، بلکه به همه قلمروهای نظری و کاربردی که همواره به اطلاعات و دانش نیاز دارند؛ مرتبط است و باید مهارت‌ها و توانایی‌های متصدیان آنها در زمینه اطلاع‌یابی توسعه یابد.

هدف اصلی و فرضیه‌های پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، مطالعه تأثیرهای ورود نظام آموزشی جدید و استفاده فناوری‌های نوین اطلاعاتی بر رفتار اطلاع‌یابی طلبه‌های حوزه‌های علمیه است. به‌منظور نیل به هدف اصلی پژوهش شش فرضیه تدوین شده که در بخش یافته‌ها مورد آزمون قرار گرفته‌اند. با توجه به اینکه جامعه پژوهش حاضر، طلبه‌های استان‌های فارس و بوشهر است؛ از این‌رو از تکرار جامعه پژوهش در فرضیه‌ها خودداری شده است.

فرضیه نخست: جامعه پژوهش از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی به منابع اطلاعاتی دسترسی پیدا می‌کنند.

فرضیه دوم: جامعه پژوهش از طریق مقاله الکترونیکی، منابع آموزشی را انتخاب می‌کنند.

فرضیه سوم: جامعه پژوهش هنگام عدم پاسخگویی به پرسش‌هایی که استاد در کلاس درس می‌پرسد، با موقعیت بحران روبه‌رو می‌شوند.

فرضیه چهارم: جامعه پژوهش حوزه‌های هنگام آموزش در کلاس درس یا کارگاه آموزشی، مهارت‌های لازم را جهت انجام فعالیت‌های پژوهشی به‌دست می‌آورند.

فرضیه پنجم: بین رفتار اطلاع‌یابی جامعه پژوهش (و مراحل آن) و میزان مواجه شدن آنها با موقعیت بحران رابطه وجود دارد.

فرضیه ششم: بین رفتار اطلاع‌یابی (و مراحل آن) جامعه پژوهش و کسب مهارت‌های پژوهشی رابطه معنی‌دار وجود دارد.

چارچوب نظری و مرور پیشینه‌های پژوهش

برزین (۱۳۹۵) با اشاره به ماهیت میان‌رشته‌ای رفتار اطلاع‌یابی از روند روبه‌رشد مقالات در این قلمرو خبر داد و این امر را نشان‌دهنده اهمیت قلمرو رفتار اطلاع‌یابی دانست. در همین راستا Eftekhar (2017) با استفاده از رویکرد نوین طیف‌سنجی سال انتشار مأخذ، به ترسیم منشأ تاریخی قلمرو رفتار اطلاع‌یابی پرداخت و نشان داد که این قلمرو در قرن نوزدهم شاهد چهار جهش مهم بوده است. این جهش‌ها به ترتیب در سال‌های ۱۹۸۹، ۱۹۹۳، ۱۹۹۸ و ۲۰۰۰ روی داده است.

نگاهی به مطالعات انجام‌شده در قلمرو رفتار اطلاع‌یابی، حاکی از آن است که پژوهشگران مختلف از منظرهای متنوعی از جمله انجام کارهای پژوهشی (تصویری قمصری، ۱۳۷۸)، انجام کارهای آموزشی (قوام، ۱۳۹۰؛ معمارباشی و زمانی میاندشتی، ۱۳۹۲)، استفاده از شبکه جهانی اینترنت، موتور کاوش و به‌کارگیری فناوری‌های نوین (رضوانی و اسلامی، ۱۳۹۱؛ اعظمی و داورپناه، ۱۳۹۲)، استفاده از منابع الکترونیکی (افتخار و ضیایی، ۱۳۹۵؛ نعیمی و محمداسماعیل، ۱۳۹۵)، اهمیت و جایگاه مهم منابع چاپی باوجود گسترش مستمر منابع الکترونیکی (عبادی فرد آذر، اسکروچی، کاهویی و ابوالحسنی، ۱۳۸۹)، مرور سایت‌های اینترنتی مرتبط با موضوع (Eftekhar & Hayati, 2016) به بررسی رفتار اطلاع‌یابی پرداخته‌اند.

افزون بر پژوهش‌های بالا، برخی از پژوهش‌های اطلاع‌یابی به مشکلات موجود اشاره داشته‌اند. از جمله مشکلات مورد اشاره در رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان، می‌توان به موجود بودن منابع اطلاعاتی در کتابخانه (ملکیان، ۱۳۸۷؛ کیانی خوزستانی، فامیل روحانی و نصیرنژاد علیشاه، ۱۳۹۰؛ طاهرزاده موسویان، رجبی، بیگدلی، ۱۳۹۰؛ فرهادی و منصوریان، ۱۳۹۳)، سرعت پایین اینترنت و قطع اشتراک مجلات و پایگاه‌های الکترونیکی از طرف دانشگاه (فرهادی و منصوریان، ۱۳۹۳)، عدم آشنایی با شیوه‌های جستجوی اطلاعات و روش‌های پژوهش (پروینی، جلالی دیزجی، ۱۳۸۹؛ طاهرزاده موسویان، رجبی و بیگدلی، ۱۳۹۰)، عدم آشنایی با منابع تخصصی موجود (قوام، ۱۳۹۰)، فقدان مهارت‌های استفاده از پایگاه‌های اطلاعات علمی، درک و کاربرد

مفاهیم جستجوی پیشرفته اطلاعات در پایگاه‌های اطلاعاتی استنادی، پایگاه‌های اطلاعاتی تمام‌متن و کتابخانه‌های دیجیتال (مهدیان، شهبازی و نیک نژاد، ۱۳۹۱) اشاره نمود. علاوه بر موارد بالا، مطالعات دیگری نیز به سایر معضلات این قلمرو از پژوهش پرداخته‌اند؛ که در ادامه به آنها اشاره می‌شود؛ مشکلاتی نظیر استفاده از منابع، سرعت‌پایین اینترنت، عدم آگاهی از مهارت‌های جستجوی اطلاعات، اطلاعات ناقص در منابع است (Kadli, 2011) اشاره نمود. دشواری در یافتن اطلاعات مرتبط، محدودیت شکلی منابع، ناآشنایی با منابع تخصصی، فقدان مهارت‌های سواد اطلاعاتی و صرف زمان زیاد جهت جستجو و به بیانی دیگر استمرار در جستجو از مشکلات دانشجویان هست (منصوریان و سنگری، ۱۳۹۴).

عامل انسانی نیز همواره، منبعی مهم برای کسب اطلاعات بوده است (Nwagwu, 2012؛ کاهویی و علایی، ۱۳۹۱) (تمام منابعی که تاریخ میلادی دارند، به صورت انگلیسی نوشته شوند). همکلاسی‌ها، دوستان و کارکنان کتابخانه (افتخار، ۱۳۹۱؛ George, Bright, Hurlbert, Linke, St. Claire, & Stein, 2006) دانشجویان را در پیدا کردن منابع راهنمایی می‌کنند. دانشجویان ترجیح می‌دهند از استادان (George, Bright, Hurlbert, Linke, St. Claire, & Stein, 2006؛ Catalano, 2013؛ Claire, & Stein, 2006) برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود بهره ببرند. Kerins, Madden, and Fulton (2004) دریافتند که رفتار اطلاع‌یابی استادان بر رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تأثیر دارد.

در سال‌های اخیر، بررسی رفتار اطلاع‌یابی به گروه‌های خاص کشیده شد؛ به این صورت که پژوهشگران با توجه به ضرورت شناخت رفتار اطلاع‌یابی، پژوهش‌های خود را به خارج از جوامع دانشگاهی کشاندند. از آنجا که کلیسا در جامعه آمریکایی اغلب به‌عنوان یک منبع حمایت‌کننده از آفریقایی‌هاست، مطالعه White (2014) در کلیساهای محلی انجام شده است. وایت در پژوهش خود تأکید می‌کند این ابزار ارزیابی که برگرفته از برخی عوامل محیطی و فرهنگی است، از جمله الگوهای اطلاعاتی ارزشمندی هستند که رفتار افراد و نگرش نسبت به تغییر رفتار در آمریکایی‌های آفریقایی‌تبار را روشن می‌کند. در راستای پژوهش پیشین، Dankasa (2015) در پژوهش خود تأکید می‌کند مشکلات موجود در دسترسی به اطلاعات در میان روحانیون، شامل عدم آشنایی با کتابخانه الکترونیکی یا آنلاین و همچنین نبود پایگاه‌های داده در میان روحانیت و نبود آرشیوی از اسناد و مدارک تاریخی است.

علاوه بر پژوهش‌های انجام‌شده در سایر قلمروها، در سال‌های اخیر، تعدادی پژوهش در زمینه بررسی رفتار اطلاع‌یابی در شبکه‌های اجتماعی صورت گرفته است. ردگیری تجارب کاربران از طریق به‌کارگیری برنامه‌های کاربردی یا مشاهده مستقیم در شبکه‌های اجتماعی پیوسته (Abdesslem, Paris & Henderson, 2012) بررسی رفتار کاربران وب بر اساس روش

ردگیری چشمی^۱ در شبکه‌های اجتماعی (Adnan, Hassan & Abdullah (2013)، بررسی رفتار و فعالیت کاربران در شبکه اجتماعی فیس بوک، O'Donovan, Fournelle, Gaffigan, Brdiczka, (2013) Shen, Liu & Moore)، بازیابی اطلاعات کاربران از طریق پایگاه داده شبکه‌های اجتماعی (Gyarmati & Trinh (2010) از یافته‌های مهم بررسی رفتار اطلاع‌یابی در قلمرو شبکه‌های اجتماعی است.

تعدادی پژوهش نیز در زمینه نقش فناوری‌های اطلاعاتی انجام شده است. برخی فناوری اطلاعات را مهم‌ترین عامل و شاخص زندگی جوامع و پیشرفت کشورها و توسعه علمی و آموزشی دانسته‌اند (مردانی و مولایی، ۱۳۹۴). برخی دیگر فناوری اطلاعات و ارتباطات را برنامه‌ای مدون در ساختار و روش‌های آموزش دانسته‌اند که می‌تواند از هزینه‌ها بکاهد، کیفیت را افزایش دهد، محصولات نظام‌های آموزشی را با نیازهای جامعه هماهنگ کند و در جهت کاربردی کردن آموزش گام بردارد (صالحی امیری و حیدری زاده، ۱۳۸۶). بعضی دیگر فناوری را عوامل کلیدی موفقیت برای به انجام رساندن فعالیت‌ها دانسته‌اند؛ بنابراین فرد، برای مقابله با رسانه‌های اجتماعی، نیازمند بهبود مهارت‌های ذهنی و عینی خود است. بر این اساس، اگر برنامه‌ها و طرح‌هایی برای توسعه این مهارت‌ها در جامعه تدوین شود، مسیر رسیدن جامعه، به جامعه دانایی‌محور هموارتر خواهد شد (روزبهنانی، ۱۳۹۴). در ادامه مطالعه‌های ذکر شده در بخش پیشین، Darling (2013)، نیز بر این باورند که رسانه‌های مبتنی بر فناوری‌های جدید، عاملی جهت تغییر شیوه تعاملات اجتماعی و حتی علمی افراد است.

بررسی پژوهش‌های انجام شده حاکی از آن است که باوجود پژوهش‌های بسیار در قلمرو رفتار اطلاع‌یابی، این پژوهش‌ها در بافت دانشگاهی انجام شده است، در نتیجه، اطلاع دقیقی از رفتار اطلاع‌یابی افراد در بافت حوزه‌های علمیه در دست نیست. در نتیجه، دانش موجود در این زمینه، صرفاً به بافت دانشگاهی محدود است و فقدان تحقیقات در بافت‌های حوزه علمیه، یکی از خلأهای پژوهشی در این زمینه محسوب می‌شود، لذا پرداختن به پژوهش حاضر، به نوعی خلاقیت و نوآوری در جامعه آماری است که منصوریان (۱۳۹۳) از آن به عنوان اصالت جغرافیایی یاد می‌کند و با توجه به شرایط موجود در حوزه‌های علمیه، حائز اهمیت هست. علاوه بر این، در فرآیند اطلاع‌یابی، عوامل مختلفی از جمله ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دخالت دارند و موجب بروز تفاوت در رفتار اطلاع‌یابی افراد و گروه‌ها می‌شوند. از آنجایی که معنای هر پدیده فرهنگی و اجتماعی در دوره بافت آن شکل می‌گیرد و تعامل کاربر و اطلاعات، همواره در بافت رخ می‌دهد (منصوریان، ۱۳۹۳)، لذا نمی‌توان پژوهش‌های انجام شده در جوامع دانشگاهی را به حوزه‌های علمیه تعمیم داد.

از یکسو، با وجود توسعه روزافزون فناوری‌های اطلاعاتی، تأثیر آن بر رفتار افراد همچنان تداوم دارد که لازم است در قلمرو رفتار اطلاعاتیابی به آن پرداخته شود. از سوی دیگر، با توجه به جدیدبودن نظام آموزشی موجود در حوزه‌های علمیه و همچنین عدم توجه به نظام‌های آموزشی در مطالعات رفتار اطلاعاتیابی، این پژوهش، نظام آموزشی جدید و ورود فناوری‌های اطلاعاتی تأثیرگذار بر رفتار اطلاعاتیابی در حوزه‌های علمیه استان فارس و استان بوشهر را مورد مطالعه قرار داده است. مرور تحلیلی انتقادی پیشینه‌های پژوهش در داخل و خارج از کشور، حاکی از جدیدبودن پژوهش و همچنین ضرورت انجام آن در جامعه پژوهشی انتخاب‌شده توسط پژوهشگران (حوزه‌های علمیه) است. در ادامه، روش‌شناسی پژوهش تبیین می‌شود.

روش‌شناسی پژوهش

نوع پژوهش حاضر، کاربردی و روش آن پیمایشی و رویکرد مورد استفاده، تحلیلی است. جامعه این پژوهش، طلبه‌های حوزه‌های علمیه خاوران استان‌های بوشهر و فارس در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ است. کل جامعه پژوهش ۴۰۷۳ نفر است که از این تعداد، استان فارس دارای ۲۷۰۸ و استان بوشهر دارای ۱۳۶۵ طلبه است. با توجه به تعداد زیاد جامعه پژوهش، از روش نمونه‌گیری کوکران برای اجرای پژوهش استفاده شده است. حجم نمونه در استان فارس ۲۱۵ نفر و در استان بوشهر ۱۰۸ نفر است. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته است که در دو بخش، شامل ۶ پرسش کلی و ۱۷ پرسش بسته مربوط به رفتار اطلاعاتیابی طراحی شد. در تدوین برخی از پرسش‌ها متون مربوط به رفتارهای اطلاعاتیابی مطالعه گردید؛ همچنین در بخش‌های دیگری از این پرسشنامه، تعدادی از پرسش‌های پژوهش (Ellis (1993) مورد استفاده قرار گرفت. برای تعیین روایی صوری، پرسشنامه توسط استادان راهنما، مشاور، تعدادی از استادان علم اطلاعات و دانش‌شناسی و مشاور آماری پایان‌نامه مورد بررسی قرار گرفت. برای تعیین پایایی، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج حاصل از آزمون پایایی طیف‌ها نشان داد که ضرایب آلفای کرونباخ حاصل از این آزمون‌ها از ۰/۶۸۴ تا ۰/۷۵۴ همگی در حد نسبتاً مناسبی هستند و نمایانگر پایایی قابل قبول طیف‌های مورد استفاده است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی انجام پذیرفت. در بخش آمار توصیفی از جدول توزیع فراوانی، ضریب همبستگی اسپیرمن و شاخص‌هایی نظیر حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف معیار داده‌ها توصیف گردید. در بخش دوم، از آزمون‌های فریدمن، کروسکال والیس^۱ و ویلکاکسون که

۱. با توجه به غیر نرمال و رتبه‌ای بودن داده‌ها و برای مقایسه یک متغیر کمی از آزمون‌های ناپارامتریک کروسکال والیس و فریدمن استفاده می‌شود (اصغری جعفرآبادی و محمدی، ۱۳۹۳).

از آزمون‌های ناپارامتریک هستند، استفاده گردید. در پژوهش حاضر، به‌منظور آزمون فرضیه‌ها و در مواردی که موردنیاز بوده، مدل اطلاع‌یابی الیس (Ellis (1989 مبنای کار قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش

با توجه به اینکه در آزمون چهار فرضیه نخست این پژوهش، میانگین نمره پاس‌خگویان از روشی که به لحاظ نظری در اولویت نخست مراحل مختلف رفتار اطلاع‌یابی قرار دارند؛ با میانگین سایر روش‌های همان مراحل باید مقایسه گردد و این متغیرها رتبه‌ای هستند بنابراین برای آزمون این فرضیه‌ها باید از آزمون ناپارامتریک فریدمن و آزمون تکمیلی ویل کاکسون برای مقایسه زوجی متغیرهای هر مرحله استفاده نمود. همچنین برای مقایسه میانگین اولویتی که به‌لحاظ نظری برای مهارت پژوهشی و موقعیت بحران در نظر گرفته‌شده با میانگین سایر متغیرها نیز باید از همان آزمون‌ها استفاده نمود. به‌منظور بررسی رابطه رفتار اطلاع‌یابی و مراحل آن با مهارت پژوهشی و رویارویی با موقعیت بحران، با توجه به غیر نرمال بودن داده‌ها از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. در ادامه، نتایج حاصل از آزمون‌ها ارائه می‌گردد.

فرضیه نخست: جامعه پژوهش، از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی به منابع اطلاعاتی دسترسی

پیدا می‌کنند.

نتایج تحلیل داده‌ها در خصوص فرضیه نخست پژوهش، حاکی از آن است که استفاده از منابع کتابخانه‌ای با میانگین نمره عددی آنها ۳/۹۴ متداول‌ترین روشی است که طلاب از طریق آن به منابع اطلاعاتی موردنیاز دسترسی پیدا می‌کنند. نتایج حاصل از آزمون فریدمن نشان داد که میانگین رتبه‌ای این روش ۳/۶۶ است که بیش از سایر روش‌هاست. این در حالی است که میانگین رتبه‌ای روش دسترسی از طریق کتابخانه شخصی (خرید منابع اطلاعاتی) ۲/۲۸ بوده و در رتبه آخر اهمیت قرار دارد. بر اساس داده‌های مندرج در جدول ۱، میانگین رتبه‌ای پایگاه‌های اطلاعاتی ۳/۴۴ است و در رتبه سوم قرار دارد. نتایج حاصل از آزمون ویل کاکسون نشان می‌دهد که تفاوت بین میانگین روش دسترسی از طریق کتابخانه حوزه (۳/۶۶) از روش دسترسی از طریق پایگاه اطلاعاتی (۳/۱۷) بیشتر بوده و با آن تفاوت دارد؛ به‌بیان دیگر، نتیجه حاصل از تحلیل داده‌ها حاکی از آن است که جامعه پژوهش برای رفع نیاز اطلاعاتی خود از منابع کتابخانه‌ای استفاده می‌کنند و فرضیه نخست رد می‌شود (جدول ۱).

جدول ۱: آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین رتبه‌های روش‌های دسترسی به منابع اطلاعاتی

ردیف	روش‌های دسترسی به منابع اطلاعاتی از طریق	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای	روش ۱	روش ۲	روش ۳	روش ۴	روش ۵
۱	پایگاه‌های اطلاعاتی	۳/۴۴	۳/۱۷	-	۰/۰۷	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
۲	وب و موتورهای جستجو	۳/۶۶	۳/۲۸	-۱/۸۱	-	۰/۰۰۷	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
۳	کتابخانه	۳/۹۴	۳/۶۶	-۳/۶	-۲/۶۸	-	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
۴	امانت بین کتابخانه‌ای	۲/۸۸	۲/۶	-۴/۱	-۶/۶	-۱۱/۱	-	۰/۰۰۱
۵	کتابخانه شخصی (خرید منابع)	۲/۵۱	۲/۲۹	-۶/۳	-۸/۵	-۱۱/۳	-۰/۳۴	-

ارقام زیر قطر میزان z و ارقام بالای قطر سطح معنی‌داری است. $X^2=131/72$ d. f= 4 Sig=0/0001

فرضیه دوم: جامعه پژوهش از طریق مقاله الکترونیکی، منابع آموزشی را انتخاب می‌کنند. بر اساس داده‌های جدول ۲، روشی که طلبه‌ها در انتخاب منابع برای آن اولویت قائل هستند، کتاب‌های چاپی است؛ به طوری که میانگین عددی جامعه پژوهش ۴/۶۸ و میانگین رتبه‌ای آن ۴/۴۸ است. بر اساس نتیجه حاصل از آزمون تکمیلی ویل کاکسون، میانگین رتبه‌ای این روش با سایر روش‌ها تفاوت دارد، بنابراین فرضیه دوم پژوهش رد می‌گردد.

جدول ۲: آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین رتبه‌های جامعه پژوهش از روش‌های انتخاب منابع

ردیف	روش‌های انتخاب منابع اطلاعاتی	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای	روش ۱	روش ۲	روش ۳	روش ۴	روش ۵	روش ۶
۱	مقاله الکترونیکی	۳/۷۶	۳/۶۷	-	۰/۰۰۷	۰/۰۰۱	۰/۵۹	۰/۰۰۱	۰/۰۳۷
۲	کتاب الکترونیکی	۳/۴۷	۳/۳۵	-۲/۳۸	-	۰/۰۰۱	۰/۲۵	۰/۰۰۱	-۰/۵۹
۳	پایان‌نامه الکترونیکی	۲/۸۵	۲/۸۵	-۶/۷۵	-۵/۳	-	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
۴	مقاله چاپی	۳/۶۸	۳/۴۶	-۰/۵۴	-۱/۱	-۵/۳	-	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
۵	کتاب چاپی	۴/۶۸	۴/۴۸	-۴/۸۴	-۶/۵	-۹/۴	-۷/۷	-	۰/۰۰۱
۶	پایان‌نامه چاپی	۳/۳۷	۳/۱۹	-۲/۰۸	-۰/۵۴	-۳/۱	-۳/۲	-۱/۸	-

ارقام زیر قطر میزان z و ارقام بالای قطر سطح معنی‌داری است. $X^2 = 152/47$ d.f= 5
Sig=0/0001

فرضیه سوم: جامعه پژوهش، هنگام عدم پاسخگویی به پرسش‌هایی که استاد در کلاس درس می‌پرسد، با موقعیت بحران روبه‌رو می‌شوند.

نتیجه حاصل از آزمون فریدمن نشان داد که میانگین رتبه‌ای نمره پاسخگویان از سه موقعیت رویارویی با بحران باهم تفاوت ندارند؛ به طوری که میزان خی دو به دست آمده از آزمون خی دو ۳/۱۹ با درجه آزادی ۲ معنی‌دار نیست و آنها در هر سه موقعیت به یک اندازه دچار بحران هستند (جدول ۳).

جدول ۳: آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین رتبه‌ای رویارویی با موقعیت بحران

ردیف	روش‌های رویارویی با موقعیت بحران	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای	sig	d.f	X ²
۱	عدم پاسخگویی به پرسش‌های استاد در کلاس درس	۱/۵۲	۲/۰۵	۰/۲	۲	۶/۹
۲	عدم پاسخگویی به پرسش‌های دوستان	۱/۴۱	۱/۹۴			
۳	عدم انجام امور روزمره به دلیل کمبود اطلاعات کافی در آن زمینه	۱/۴۶	۲			

فرضیه چهارم: جامعه پژوهش، هنگام آموزش در کلاس درس یا کارگاه آموزشی، مهارت‌های لازم را جهت انجام فعالیت‌های پژوهشی به دست می‌آورند.

بر اساس اعداد و ارقام موجود در جدول ۴، میانگین رتبه‌ای این دو روش به ترتیب ۲/۱۸ و ۲/۰۵ است که باهم تفاوت قابل توجهی ندارند، اما میزان کسب مهارت‌های پژوهشی آنها از طریق مطالعه شخصی، کمتر از دو روش دیگر است (میانگین رتبه‌ای ۱/۷۷) و با آنها تفاوت قابل ملاحظه‌ای دارد. نتیجه اینکه پاسخگویان مهارت‌های پژوهشی را بیشتر از طریق شرکت در کلاس درس یا کارگاه آموزشی و همچنین هنگام انجام پژوهش به دست می‌آورند و فرضیه پژوهش تأیید می‌شود.

جدول ۴: آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین رتبه‌ای روش‌های کسب مهارت‌های پژوهشی

ردیف	روش‌های کسب مهارت‌های پژوهشی	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای	روش ۱	روش ۲	روش ۳
۱	آموزش در کلاس درس یا کارگاه آموزشی	۲/۲۷	۲/۱۸	-	۰/۰۰۰	۰/۰۵۳
۲	مطالعه شخصی	۱/۸۹	۱/۷۷	-۵/۴۴	-	۰/۰۰۰
۳	انجام تحقیق	۲/۱۴	۲/۰۵	-۱/۹۳	-۴/۰۳	-

فرضیه پنجم: بین رفتار اطلاع‌یابی جامعه پژوهش و مواجهه‌شدن آنها با موقعیت بحران، رابطه وجود دارد.

برای بررسی رابطه بین رفتار اطلاع‌یابی جامعه پژوهش و میزان مواجهه‌شدن آنها با موقعیت بحران، از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. استفاده از ضریب همبستگی اسپیرمن، به دلیل نرمال نبودن داده‌ها است (اصغری جعفرآبادی و محمدی، ۱۳۹۳). داده‌های جدول ۵ ضرایب همبستگی بین رفتار اطلاع‌یابی جامعه پژوهش را با میزان مواجهه‌شدن آنها با موقعیت بحران را نشان می‌دهد.

جدول ۵: ضریب همبستگی اسپیرمن بین وضعیت رفتار اطلاع‌یابی پاسخگویان و مراحل آن با مواجهه‌شدن آنها با موقعیت بحران

میزان مواجهه‌شدن با موقعیت بحران	رفتار اطلاع‌یابی	دسترس‌ی به منابع اطلاعاتی	انتخاب منابع	ارزیابی منابع اطلاعاتی	روبارویی با منابع اطلاعاتی
S	-۰/۲۹۲	-۰/۰۴۳	-۱/۹۸	-۰/۲۶۵	-۰/۰۴۶
sig	۰/۰۰۰	۰/۴۴	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۴۱
N	۳۲۳	۳۲۳	۳۲۳	۳۲۳	۳۲۳

همان‌گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود رفتار اطلاع‌یابی با مواجهه با بحران رابطه منفی دارد و این بدان معنی است که هرچه قدر رفتار اطلاع‌یابی پاسخگویان مبتنی بر مدل اطلاع‌یابی الیس (الیس، ۱۹۸۹) باشد، موقعیت مواجهه‌شدن با بحران کمتر خواهد بود، بنابراین در این مورد فرض صفر رد و انگاره تحقیق تأیید می‌شود.

فرضیه ششم: بین رفتار اطلاع‌یابی جامعه پژوهش و کسب مهارت‌های پژوهشی، رابطه وجود دارد.

جدول ۶: ضرایب همبستگی اسپیرمن بین مهارت‌های پژوهشی با رفتار اطلاع‌یابی

رویارویی با منابع اطلاعاتی	ارزیابی منابع اطلاعاتی	انتخاب منابع	دسترسی به منابع اطلاعاتی	رفتار اطلاع‌یابی		
۰/۰۵۳	۰/۰۶۲	۰/۱۱۳	۰/۱۷۵	۰/۲۶۵	S	مهارت‌های پژوهشی
۰/۳۴۵	۰/۲۷	۰/۰۴	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰۱	sig	
۳۲۳	۳۲۳	۳۲۳	۳۲۳	۳۲۳	N	

بر اساس داده‌های جدول ۶ رفتار اطلاع‌یابی با مهارت‌های پژوهشی، رابطه مثبت و معنی‌دار دارد و این بدان معنی است که با ارتقاء رفتار اطلاع‌یابی، مهارت‌های پژوهشی آنها نیز ارتقاء پیدا می‌کند از این رو، فرضیه پژوهش تأیید می‌شود.

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها پژوهش

نتایج پژوهش نشان داد جامعه پژوهش برای دسترسی به منابع اطلاعاتی موردنیاز، کتابخانه را اولویت نخست خود برگزیدند که نشان‌دهنده جامعیت منابع اطلاعاتی کتابخانه حوزه است. یافته‌های این پژوهش، با پژوهش سلاجقه (۱۳۸۴) و نورمحمدی (۱۳۷۶) هم‌سو است. همچنین با نتایج پژوهش محقق‌زاده و عبدالمهی (۱۳۸۲) در یک راستا نیست. بخش دیگری از نتایج به دست از تجزیه و تحلیل داده‌ها بیانگر آن است که جامعه پژوهش، کتاب چاپی و مقاله الکترونیکی را برای مطالعه در اولویت قرار می‌دهند. نتیجه این بخش از مقاله حاضر، با پژوهش افتخار و ضیایی (۱۳۹۵) و نعیمی و محمد اسماعیل (۱۳۹۵) هم‌راستا نیست؛ با این وجود با نتایج به دست آمده از پژوهش Dankasa (2015) مطابقت دارد. علت استفاده از کتاب چاپی برای طلاب حوزه‌های علمیه، به دلیل وجود منابع مرجع، به شکل چاپی است که از مهم‌ترین آنها می‌توان به نسخه‌های خطی اشاره نمود. مقاله الکترونیکی به دلیل سهولت، سرعت دسترسی و روزآمدی پس از کتاب چاپی در اولویت دوم قرار دارد.

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های فرضیه سوم پژوهش، نشان داد که جامعه پژوهش در هر سه موقعیت، به یک اندازه دچار بحران است. انتخاب روش عدم پاسخگویی به پرسش‌هایی که استاد در کلاس درس از شما می‌پرسد با الگوهای (Wilson, Sarasevic, 1996) و (1997) و (Dervin, 2003, 1998, 1992, 1983) و با مطالعات George, Bright, Hurlbert, (2006) Linke, St. Claire, & Stein (2013), Catalano (2012), Nwagwu (2012) کاهویی و علائی (۱۳۹۱) هم‌سو است.

در ادامه، باید به این نتایج اشاره کرد که جامعه پژوهش مهارت‌های پژوهشی را در کلاس درس یا کارگاه‌های آموزشی فرامی‌گیرند که با پژوهش پریخ، ارسطو پور و نادری (۱۳۹۰)، قوام

(۱۳۹۰)، معمارباشی و زمانی میاندشتی (۱۳۹۲)، هم‌سو و با پژوهش تصویری قمصری (۱۳۷۸) که در این زمینه بر انجام کارهای پژوهشی تأکید می‌کند، هم‌سو نیست. در پژوهش‌های انجام‌شده با موضوع رفتار اطلاع‌یابی از گذشته تاکنون - که نخستین آن در جهان سال ۱۹۴۸ (یتیس، ۱۳۸۵) و در ایران سال ۱۳۵۴ (بیگدلی، شاهینی، شاه کرمی، چالیک، ۱۳۹۴) انجام‌شده است - هرکدام از منظرها و رویکردهای گوناگون و با استفاده از ابزارها و مهارت‌های متنوعی به این موضوع پرداخته‌اند (جلالی دیزجی و پروینی، ۱۳۹۰؛ صمیمی نژاد و زندیان، ۱۳۹۱؛ سیفی ملکی و عگبهی، ۱۳۹۲). برخی مطالعات این امر را به دلیل ماهیت میان‌رشته‌ای رفتار اطلاع‌یابی می‌دانند (برزین، ۱۳۹۵).

نکته حائز اهمیت این است که با ورود نظام آموزشی جدید و استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی نوین، رفتارهای اطلاع‌یابی نیز تخصصی‌تر شده است. به‌گونه‌ای که یافته‌های پژوهش‌های اخیر در برخی زمان‌ها با یافته‌های پژوهش‌های پیشین هم‌سو نیست. برای مثال، پژوهشگران قلمرو رفتارهای اطلاع‌یابی در پژوهش‌های پیشین فقدان اطلاعات و منابع کافی (ملکیان، ۱۳۸۷؛ کیانی خوزستانی، فامیل روحانی و نصیر نژاد علیشاه، ۱۳۹۰؛ طاهرزاده موسویان، رجبی، بیگدلی، ۱۳۹۰؛ فرهادی و منصوریان، ۱۳۹۳) و عدم آشنایی با شیوه‌های کاوش (پروینی، جلالی دیزجی، ۱۳۸۹) را از مشکلات موجود در رفتار اطلاع‌یابی می‌دانستند. در صورتی که پس از استقرار نظام آموزشی جدید و به‌کارگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی در حوزه‌های علمیه، موجب مرتب‌بودن اطلاعات بازایی شده با اطلاعات موردنظر (افتخار، ۱۳۹۱؛ افتخار و سلامی، ۱۳۹۴؛ اعظمی، فتاحی و پریخ، ۱۳۹۵) شده است و در نهایت، افراد در تشخیص نیاز اطلاعاتی (نیک کار، حیاتی و فارسی، ۱۳۹۵) خود موفق‌تر هستند. از این رو، نتیجه این پژوهش، با پژوهش‌های صالحی امیری و حیدری زاده (۱۳۸۶)، مردانی و مولایی (۱۳۹۴) و روزبهنایی (۱۳۹۴) هم‌سو است.

بر اساس یافته‌های این مقاله، مؤلفه‌های موقعیت بحران جامعه پژوهش در یک اولویت هستند. لذا می‌توان اظهار داشت اگر نظام آموزشی با به‌کارگیری فناوری‌های اطلاعاتی به‌گونه‌ای عمل کند که طلاب را بیشتر در موقعیت بحران قرار دهد و در حین آن، با مشارکت دادن و به‌چالش کشیدن طلاب، آنها را به رفع بحران ترغیب نماید، می‌تواند کمک به‌سزایی در رویارویی با مشکلات و مسائل احتمالی در انتخاب موضوع پژوهشی طلاب داشته باشد.

افزون برقرار گرفتن در موقعیت بحران - که به‌عنوان عامل تهدید در میان جامعه پژوهش مطرح است - کسب مهارت‌های پژوهشی نیز به‌عنوان عامل فرصت در نظر گرفته می‌شود. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده در این مقاله، کسب مهارت‌های پژوهشی، بیشتر در زمانی صورت می‌گیرد که آموزش از طریق کلاس درس یا شرکت در کارگاه آموزشی باشد. به‌بیان‌دیگر، در

صورتی که نظام آموزشی با به‌کارگیری فناوری‌های اطلاعاتی نوین به‌گونه‌ای در کلاس‌های درسی یا کارگاه‌های آموزشی مهارت‌های اطلاعاتی جامعه پژوهش را ارتقاء بخشد، در رویارویی با مسائل احتمالی در انتخاب موضوع پژوهشی کمک شایانی خواهد داشت. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش؛ پیشنهاد می‌شود پژوهشی در حوزه‌های علمیه برادران نیز اجرا شده و نتایج پژوهش حاضر به پژوهش پیشنهادی مقایسه شود. با توجه به اینکه پژوهش حاضر در بخش‌های جنوبی کشور انجام‌شده، بهتر است پژوهش دیگری در سایر استان‌ها با اقلیم‌ها، بافت‌های فرهنگی و اجتماعی متفاوت تعریف‌شده و متغیرهای جامعه‌شناختی و اقلیمی نیز مورد مطالعه قرار گرفته و ارتباط آن با رفتارهای اطلاع‌یابی بررسی گردد.

منابع

- احمدی، حمید، یاری، شیوا (۱۳۹۳) مروری بر متون رفتار اطلاعاتیابی در ایران. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۳۰ (۱): ۱۷۳-۱۹۷.
- اسلامی، عباس، کشاورز، حمید (۱۳۸۶) بررسی مهارت جستجوی اطلاعات در منابع الکترونیکی پیوسته در دانشجویان دکتری دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران. *فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات*، ۲۳ (۱ و ۲): ۴۵-۶۰.
- اصغری جعفرآبادی، محمد، محمدی، مؤمنه (۱۳۹۳) سری آمار: روش‌های متداول ناپارامتری. *مجله دیابت و متابولیسم ایران*، ۱۴ (۳): ۱۴۵-۱۶۲.
- اعظمی، محمد، داور پناه، محمدرضا (۱۳۹۲) نیاز اطلاعاتی و رفتار اطلاعاتیابی در ایران: بررسی متون و مطالعات انجام شده. *مجله دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی کرمان*، ۱ (۱): ۶۵-۷۹.
- اعظمی، محمد، فتاحی، رحمت‌الله، پریخ، مهری (۱۳۹۵) نظریه معنا بخشی و کاربرد آن در پشتیبانی از رفتار اطلاع‌جویی کاربران در محیط رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی. *پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی (پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی پیشین)*، ۶ (۱): ۲۵-۴۷.
- افتخار، زهره (۱۳۹۱) بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز. *پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات کرمان.
- افتخار، زهره، سلامی، مریم (۱۳۹۴) اطلاع‌یابی: رفتار اطلاع‌یابی غیرخطی. *اولین همایش ملی اطلاعات، ارتباطات، مردم و جامعه*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.
- افتخار، زهره، ضیایی، ثریا (۱۳۹۵) رفتار اطلاع‌یابی و مدیریت منابع اطلاعاتی: فرایند ذهنی انتخاب موضوع و تشخیص نیاز اطلاعاتی (مطالعه موردی طلاب سطح سه حوزه‌های علمیه خواهران شهر شیراز سال تحصیلی ۱۳۹۳ - ۱۳۹۴)، *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۳۱ (۴): ۹۸۱-۱۰۰۷.
- اکبری، علی، ریگی، طاهره، فتاحی، رحمت‌الله (زود آیند) از رفتار اطلاع‌یابی تا رفتار دانش‌یابی: واکاوی سیر تحول مفهومی و نظری. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*.
- برزین، سیما (۱۳۹۵) بررسی فرآیند انتشار دانش از طریق شبکه استنادی مستقیم: مطالعه موردی رفتار اطلاع‌یابی در پایگاه تامسون رویترز. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم‌سنجی*، مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری.
- بیگدلی، زاهد، شاهینی، شبنم، شاه کرمی، نرگس، چالیک، زهرا (۱۳۹۴) فرآیند اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شهید چمران و نحوه استفاده آنان از منابع اطلاعاتی الکترونیکی، چاپی و انسانی. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۲ (۲): ۴۲-۵۳.

- تصویری قمصری، فاطمه (۱۳۷۸) بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت‌علمی سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران و چگونگی تأثیر اینترنت بر آن. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی*، دانشگاه شیراز.
- روزبهانی، معصومه (۱۳۹۴) *سواد رسانه‌های اجتماعی: مفاهیم و کاربردها*. مجموعه مقاله‌های هشتمین همایش سراسری اتحادیه انجمن‌های علمی دانشجویی علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران (ادکا)، تهران: نشر کتابدار.
- سلاجقه، مزده (۱۳۸۴) ارائه الگوی اطلاع‌یابی منتج از بررسی رفتارهای اطلاع‌یابی: مطالعه موردی اعضای هیئت‌علمی دانشکده‌های پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور. *پایان‌نامه دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی*، دانشگاه شیراز.
- صالحی امیری، رضا حیدری‌زاده، الهه (۱۳۸۸) *ضرورت برنامه‌ریزی فرهنگی در برنامه‌های توسعه، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، پژوهشنامه ۳۷: ۹-۵۰*.
- صلصالی، مهوش، پرویزی، سرور، ادیب حاج باقری، محسن (۱۳۸۲) *روش‌های تحقیق کیفی*، تهران: نشر بشری.
- طاهرزاده موسویان، صدیقه، رجبی، غلامرضا، بیگدلی، زاهد (۱۳۹۰) بررسی نقش عوامل مؤثر بر رفتار اطلاعاتی دانشجویان و رابطه بین خودکارآمدی و رفتار اطلاعاتی آنان: مطالعه موردی دانشگاه خاتم‌الانبیاء بهبهان. *مجله مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*، ۱۸ (۸): ۹۹-۱۲۰.
- فتاحی رحمت‌الله. (۱۳۹۰) *سمت‌وسوی توسعه پژوهش‌ها در قلمرو اطلاع‌یابی*، سواد اطلاعاتی و یادگیری الکترونیکی (یادداشت سردبیر) *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*. ۲۷ (۲): ۲۰۵-۲۰۶.
- فرهادی، سلیمان، منصوریان، یزدان (۱۳۹۳) رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی: مطالعه کیفی و موردی. *ماهنامه ارتباط علمی*، ۲۹ (۳): ۱-۲۲.
- قوام، هانیه (۱۳۹۰) بررسی مهارت‌های اطلاع‌یابی دانشجویان دانشگاه امیرکبیر در سال تحصیلی ۸۹-۹۰. *فصلنامه دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)*، ۴ (۱۵): ۶۷-۷۶.
- کاهویی، مهدی، علایی، سیفالله (۱۳۹۱) بررسی نیازهای اطلاعاتی و استفاده از منابع اطلاعاتی در بین دانشجویان پرستاری در آموزش بالینی فوریت‌های پزشکی. *پژوهش پرستاری*، ۷ (۲۴): ۶۲-۷۱.
- محرمی، غلامحسین (۱۳۹۳) *درس‌نامه تاریخ تشیع*. قم: مرکز نشر هاجر.
- محقق زاده، محمدصادق (۱۳۸۲) بررسی نظرات مشترکین عضو هیئت‌علمی مرکز اینترنت دانشگاه علوم پزشکی شیراز از امکانات مرکز و تأثیر آن بر کارهای پژوهشی این اعضا. *علوم اطلاع‌رسانی*. ۱۸ (۱ و ۲): ۱-۱۰.
- مردانی، محمدرضا، مولایی، منیژه (۱۳۹۴) *بازمهندسی فرایند مدیریت در مدارس هوشمند ایران با تأکید بر نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات*. مدیریت فناوری اطلاعات، ۷ (۴): ۹۳۱-۹۵۰.

- معمارباشی، پیام، زمانی میاندشتی، ناصر (۱۳۹۲) واکوی اطلاع‌یابی تحصیلی از طریق اینترنت در بین دانشجویان مقطع کارشناسی دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه. *علوم ترویجی و آموزش کشاورزی*، ۹ (۱): ۳۲-۴۹.
- ملکیان، فرشته (۱۳۸۷) مطالعه نیازهای اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده‌های کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران و میزان برآورد شدن این نیازها از طریق کتابخانه دانشکده‌های فوق. *فصلنامه کتاب*، ۴ (۷۶): ۲۵۳-۲۶۲.
- منصوریان، یزدان (۱۳۸۸) امیدها و تردیدهای پژوهشگران به رویکرد کیفی در فرآیند پژوهش، *کتاب ماه کلیات*، ۱۳ (۳): ۶۵-۶۰.
- منصوریان، یزدان (۱۳۹۳) *روش تحقیق در علم اطلاعات و دانش‌شناسی*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- منصوریان، یزدان، سنگری، محمود (۱۳۹۴) بررسی رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی در تدوین پایان‌نامه. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۲ (۲): ۱-۸.
- مهدیان، محمدجعفر، شهبازی، شهرام، نیک نژاد، مژگان (۱۳۹۱) بررسی میزان مهارت‌های استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی الکترونیکی و کتابخانه‌های دیجیتال به‌عنوان یکی از ابعاد سواد اطلاعاتی در دانشجویان تحصیلات تکمیلی. *فصلنامه دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)*، ۵ (۱۷): ۶۱-۷۰.
- نعیمی، جمیله، محمد اسماعیل، صدیقه (۱۳۹۵) تعیین رفتار اطلاع‌یابی دانش‌پژوهان دانشگاه‌های علوم پزشکی خراسان رضوی با رویکرد شبکه عصبی. *پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی (پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی پیشین)*، ۶ (۲): ۸۰-۹۶.
- نورمحمدی، حمزه (۱۳۷۶) مطالعه رفتارهای اطلاع‌یابی متخصصان مرکز تحقیقات و مهندسی وزارت جهاد سازندگی در کسب اطلاعات علمی و فنی. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی*، دانشگاه تربیت مدرس.
- نیک‌کار، ملیحه، حیاتی، زهیر، فارسی، اعظم (۱۳۹۵) بررسی موانع اطلاع‌یابی از دیدگاه اعضای هیئت‌علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز بر اساس بسط نظریه معنا بخشی دروین (نظریه کاری) *پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی (پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی پیشین)*، ۶ (۲): ۶۱-۷۹.
- Abdesslem, F. B., Paris, I. & Henderson, T. (2012) Reliable online social data collection, 28. Retrieved from <http://www.cl.cam.ac.uk/~fb375/publications/Be n-Abdesslem.SN11.pdf>, Accessed: 26 May 2017.
- Adnan, W. Hassan, W. N. H., Abdullah, N., & Taslim, J. (2013) Eye Tracking Analysis of User Behavior in Online Social Networks. In: Ozok A.A., Zaphiris P. (eds) Online Communities and Social Computing. OCSC 2013. Lecture Notes in Computer Science, vol 8029. Springer, Berlin, Heidelberg
- Catalano, Amy. (2013) Patterns of graduate students' information-seeking behavior: a metasynthesis of the literature. *Journal of Documentation* ,69 (2): 243-274.

- Dankasa, J. (2015) Information use environment of religious professionals: A case study of the everyday life information seeking behavior of Catholic Clergy Nigeria. *ph. D thesis*. University of North Texas, Texas, US.
- Darling, E. S., Shiffman, D., Côté, I. M., & Drew, J. A. (2013) The role of Twitter in the life cycle of a scientific publication. *arXiv preprint arXiv:1305.0435*.
- Eftekhar, Z. (2018) Tracing the origin of Information Seeking Behavior by reference publication year spectroscopy (RPYS): Scientific Publication based on ISC Database. *International Journal of Information Science and Management*, (In Print).
- Eftekhar, Z., & Hayati, Z., (2016) Coping with information resources (identifying, searching, accessing, evaluating and using information) among graduate Students of Islamic Azad University, Shiraz Unit. *International Journal of Information Science and Management*, (16):1, 1-11.
- Ellis, D. (1989) A Behavioural Approach to Information Retrieval System Design. *Journal of Documentation* 45 (3): 171-202.
- Ellis, D. (1993) Modelling the Information Seeking Pattern of Academic Researchers: A Grounded Theory Approach. *Library Quarterly*, 63(4):.???
- George, C., Bright, A., Hurlbert, T., Linke, E. C., St Clair, G., & Stein, J. (2006) Scholarly use of information: graduate students' information seeking behaviour. *Information Research: An International Electronic Journal*, 11(4), n4.
- Gyarmati, L., & Trinh, T. (2010) Measuring user behavior in online social networks. *IEEE Network*, 24(5):26-31.
- Kadli, J., Kumbar, B.D. (2011) Faculty Information-Seeking Behavior in the Changing ICT Environment: A Study of Commerce Colleges in Mumbai, *Library Philosophy and Practice*.
- Kerins, G.; Madden, R.; and Fulton, C. (2004) information seeking and students studying for professional careers: the cases of engineering and law students in Ireland. *Information Research*, 10(1):
- Nwagwu, Williams. (2012) Information sources and information needs of postgraduate students in engineering and arts in the University of Ibadan, Nigeria. *Collection Building*, 31 (2): 66-77.
- O'Donovan, F. T., Fournelle, C., Gaffigan, S., Brdiczka, O., Shen, J., Liu, J., & Moore, K. E. (2013, July) Characterizing user behavior and information propagation on a social multimedia network. *In Multimedia and Expo Workshops (ICMEW), 2013 IEEE International Conference on (pp. 1-6) IEEE*.
- Ozok, A. & Zaphiris, P. (Eds.) (2009), *Online Communities and Social Computing*. Berlin: Springer
- Ozok, A. A., & Zaphiris, P. (2009) *Online communities and social computing*. New York: Springer.
- White, R. M. (2014) Application of the trans theoretical model: Assessing exercise behavior in African Americans in a Church-Based setting. *ph. d thesis*. Division of Health Sciences, School of Nursing, University of Nevada, Las Vegas. Us.